

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Чотири роки тому тисячі українців стали в авангарді захисту демократичних цінностей, прав, свобод людини і громадянина, на варті європейського вибору українців.

І нині чимало наших співвітчизників ціною власного життя продовжують відстоювати єдність та незалежність нашої держави на її східному кордоні.

Недарма події осені 2013-го – зими 2014-го називають Революцією Гідності. Євромайдан став для всіх поколінь наших українців іспитом на стійкість та глибинність людських чеснот. Вони дали початок відродженню національної свідомості та змусили замислитися ким ми були і ким маємо стати.

Я особисто бачив цю гідність, готовність чесно і мужньо вести боротьбу за свободу в очах кожного, хто прийшов на майдан. Цю людяність, самоповагу та патріотизм ми нині бачимо у стійкості своїх побратимів, та в їх щоденних діях, рішеннях у мирному житті.

Цей відповідальний крок України та її народу, показав всьому світу, що ми – європейська держава, яка здатна не лише робити відповідальний вибір, а й відстоювати його.

Зважаючи на складну ситуацію, як на фронті військових дій, так і фронті інформаційної пропаганди агресора, ми повинні й надалі єдиною силою стояти на захисті власної історичної пам'яті та власного майбутнього. Спільними зусиллями розбудовувати сучасну демократичну цивілізовану Україну.

У нас ще дуже багато роботи попереду. То ж єднаймося і працюємо заради кращої України, кожний на своєму місці.

РАЗОМ ПЕРЕМОЖЕМО!

*Ігор Жданов,
Міністр молоді
та спорту України*

РЕКОМЕНДАЦІЇ

для місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо заходів, пов'язаних із героїзацією та вшануванням пам'яті осіб, які віддали життя за незалежність України, з метою патріотичного виховання молоді та консолідації українського народу

Сьогодні Україна переживає найбільше випробування в своїй новітній історії – збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність. І хоча в цій війні ми маємо загиблих і поранених, проте маємо й першу історичну перемогу – згуртовану націю, яка готова боротися за свої національні та політичні права. Вперше за довгі десятиліття Україна може опертись на широку підтримку громадян, адже захищати свою державу зголосились мешканці всіх без винятку її областей, у тому числі й вихідці з тимчасово окупованої АР Крим. Це відкриває унікальні можливості для згуртування громадян довкола ідеї збереження держави, примноження її сили, матеріальних і духовних багатств.

Важливо не змарнувати такий історичний момент і докласти всіх зусиль, щоб кров, пролита нашими бійцями, стала не лише жертвою в ім'я цілісності країни, але й ферментом, який об'єднає українську державу та українську націю, мобілізує українське суспільство для реалізації амбітних завдань новітнього державотворення.

Від початку збройних протистоянь українські військовослужбовці неодноразово демонстрували свою відвагу, мужність і військові вміння у боротьбі з ворогом, чимало солдатів та офіцерів виявили особистий героїзм. Їхні вчинки можуть і мають стати взірцем для всього українського народу, прикладом для виховання майбутніх поколінь.

Водночас важливим для підняття морального духу військовослужбовців є ставлення держави до загиблих захисників України.

Тому увічнення пам'яті полеглих, популяризація їхніх подвигів на державному рівні є вкрай необхідним завданням як з морально-етичних міркувань, так і задля консолідації суспільства, формування національної пам'яті та ідентичності.

Зважаючи на важливість та актуальність питання підняття бойового духу військовослужбовців, активізації патріотичного виховання молоді, гідного вшанування пам'яті загиблих солдатів та офіцерів, наголошуємо на необхідності реалізації системи заходів із залученням

органів влади різних рівнів, державних і комунальних установ, громадських організацій та ініціатив.

Серед іншого, така система має забезпечувати:

- гідне пошанування пам'яті загиблих, вияв з боку влади і суспільства поваги й шани до їхньої самопожертви;
- уважне та дбайливе ставлення до родин загиблих;
- широке інформування громадськості про збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність України;
- координацію різних ініціатив та заходів;
- ефективний обмін інформацією, насамперед між органами влади, місцевого самоврядування, громадськими та волонтерськими спільнотами.

Заходи, які рекомендовано до реалізації місцевим органам державної влади, місцевого самоврядування та громадським організаціям:

СТВОРЕННЯ СЕКТОРІВ ВІЙСЬКОВИХ ПОХОВАНЬ

Організація компактного поховання загиблих в АТО є питанням надзвичайної ваги. У зв'язку з цим рекомендуємо органам місцевого самоврядування відповідно до ст. 23 Закону України «Про поховання та похоронну справу» відвести на місцевих кладовищах сектори військових поховань, де, за погодженням із сім'ями загиблих, здійснювати поховання.

Ділянки для секторів військових поховань рекомендується відводити на центральних або найбільш відвідуваних частинах кладовищ сіл, селищ, міст. У містах, де є кілька кладовищ, доцільно розглянути можливість створення сектора військових поховань на центральному кладовищі. Для визначення площі ділянки слід брати до уваги розмір населеного пункту.

У секторі військових поховань має бути передбачено:

- а) окреслений від решти поховань доріжками або зеленими насадженнями (наприклад, живоплотом) периметр;

- б) достатня відстань між похованнями, а також між похованнями і доріжками (живоплотом) – не менше 1 м;
- в) місце для спорудження загального монумента загиблим воїнам і місце під встановлення щогли для державного прапора (ділянка площею не менше 10 м²);
- г) нанесення місця розташування сектора військових поховань на загальну план-схему кладовища, що міститься при вході до цвинтаря.

Слід врахувати можливість проведення урочистих заходів на території сектора військових поховань: відвідування почесними делегаціями, проведення поминальних богослужінь, покладання квітів, несення почесної військової варті біля могил, проведення мітингів-реквіємів тощо.

ЗНАЧЕННЯ ТИПОВОГО НАДГРОБКА ДЛЯ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Одним з важливих аспектів героїзації осіб, які віддали свої життя за незалежність і територіальну цілісність України є належне утримання місць поховань загиблих військовослужбовців як вияв ставлення держави, суспільства та рідних до пам'яті про героїв. Важливим елементом такої пам'яті є військові кладовища або спеціально відведені на цивільних кладовищах ділянки – сектори військових поховань, що відокремлюють могили військовослужбовців від решти поховань і підкреслюють особливе значення військових у житті держави, у захисті державної незалежності та територіальної цілісності України. Сектор військових поховань, на відміну від звичайного комунального кладовища, є не лише місцем скорботи, а й місцем українського духу, місцем, яке відвідують як родичі загиблих військовослужбовців, так і громадськість, зокрема молодь.

Тому зовні сектор військових поховань має бути скромним, аскетичним та лаконічним, але водночас переконувати своїм виглядом, що це могили героїв, які віддали життя, обороняючи Україну. Цьому враженню безсумнівно сприятиме практика встановлення типових надгробків, однакових як для загиблого генерала, так і для загиблого солдата. Такий підхід давно поширений у провідних державах світу.

ЗАКОРДОННИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Встановлення типових надгробків на могилах загиблих військових – одна з найстаріших та найпоширеніших світових меморіальних практик.

Закордонний досвід свідчить, що могили з типовими військовими надгробками збереглися протягом тривалого періоду (переживши низку війн та революцій), у той час як поховання, які своїм зовнішнім виглядом не відрізнялися від цивільних могил, часто зникали вже у наступному столітті. На це є низка пояснень: значно простіше доглядати за комплексом військових могил (військовим кладовищем, сектором військових поховань чи кількома військовими могилами, що розташовані поряд), ніж за розкиданими по цілому кладовищу або по кількох кладовищах окремими могилами. Тут вирішальну роль у збереженні місць пам'яті відіграє саме типовий надгробок, адже з плином часу (через десятиліття після завершення війни чи військового конфлікту) комунальні служби, дослідники чи просто волонтери в першу чергу звертають увагу на місця великого зосередження військових могил – саме їх, а не одиничні військові поховання в першу чергу впорядковують, ремонтують та доглядають. Могили без типових надгробків, розташовані поза військовими кладовищами та секторами військових поховань, часто губляться та зникають з плином часу.

Цей досвід був добре засвоєний за кордоном ще в епоху наполеонівських війн. Наприклад, значна кількість англійських вояків, загиблих у битві при Ватерлоо (1815), поховані під типовими надгробками. Бійців Першої світової війни ховали під типовими надгробними пам'ятниками практично всі держави-учасниці війни: і не лише європейці, а й турки та росіяни.

На території **Бельгії, Франції, Англії** цвинтарі Першої світової мають рівні ряди білих плит, на яких викарбуваний хрест, ім'я, військове звання та посада загиблого. Саме в Бельгії набули значного поширення сектори військових поховань (окрема військова ділянка на цивільному міському чи сільському кладовищі) як альтернатива армійським кладовищам. Типові надгробки мають однакову форму та розмір. На могилах немає надгробних плит – лише пам'ятники. Неодмінним центральним символом цвинтаря чи сектора є збірний пам'ятник (безособовий чи присвячений загиблим землякам, могили яких розкидані по цілій країні або не збереглися зовсім) – монумент у вигляді масивного білого меча, опущеного вістрям у землю, руків'я якого символізує хрест.

У **Німеччині**, відомій своєю високою культурою догляду за могилами, військові поховання також відрізняються типовими пам'ятниками – найчастіше невеликими чотириконечними хрестами з темного каменю.

Польща докладає чималих зусиль, щоб могили бійців Війська Польського або поляків – військовослужбовців інших армій були належним чином упорядковані та збережені. Найчастіше на польських могилах можна побачити католицькі хрести світлого кольору. Є поховання як з надгробними плитами, так і без них.

У **Туреччині** також існує власна і давня традиція типових військових надгробків: кам'яних стовпів, або вертикальних плит-скрижалей. Під такими пам'ятниками ховають і сучасних бійців, загиблих уже в ХХІ столітті.

Україна також має власний досвід у впорядкуванні та збереженні військових поховань. Насамперед ідеться про традиції, сформовані українським ветеранським середовищем у діаспорі. Використання українцями типових надгробків набуло поширення ще в першій половині ХХ ст. Яскравим прикладом такої практики є сектор українських військових поховань на Янівському кладовищі Львова, де на могилах воїнів УГА встановлено козацькі хрести із зображенням тризуба на верхньому рамені. Відомими секторами українських військових поховань є дві великі ділянки могил бійців Армії УНР на православному кладовищі на Волі, що у Варшаві, де на могилах встановлені типові «петлюрівські хрести», на верхньому рамені яких також зображені тризуби. Практика використання типових надгробків поширена і серед українських військових поховань пізнішого періоду (після Другої світової війни). У такий спосіб українці прагнули підкреслити саме військовий характер поховань і зберегти могили національних героїв для нащадків. Власне, ці функції типові надгробки виконали сповна – зазвичай могили борців за незалежність України збереглися (або були відновлені після знищення) саме там, де бійці чи ветерани були поховані разом і мали однакові надгробні пам'ятники. Окремі ж могили або групи військових могил з цивільними (хоча й часто мистецьки виконаними) надгробками зазвичай зникали під нашаруваннями нових захоронень або руйнувалися через недоглянутість після смерті чи еміграції рідних похованого військовослужбовця.

Узагальнивши закордонний та український досвід, доходимо висновку:

1. Практично на всіх кладовищах та секторах військових поховань відсутні поминальні столи (включно з українською військовою традицією, що засвідчують численні могили військовослужбовців зі Східної України на православних цвинтарях у Польщі, Чехії, США), – ця особливість притаманна майже всім військовим цвинтарям та меморіалам як у християнських, так і в мусульманських та іудейських державах.
2. Далеко не в кожній традиції існують надгробні плити; нечасто на армійських пам'ятниках можна побачити й фотографії – вони цілком відсутні в турків, арабів, ізраїльтян, їх досить мало і серед європейських армійських поховань. Світлини загиблих воїнів якщо і розміщують, то у вигляді невеличкого фото в овальному чи прямокутному медальйоні, що кріпиться на типовому надгробку або на надгробній плиті; однак світлини ніколи не гравіруються на самих пам'ятниках.

МЕТА І ЗАВДАННЯ

Метою розробки та запровадження типових надгробків на могилах загиблих (померлих) у ході проведення АТО військовослужбовців є належне вшанування кожного загиблого бійця незалежного від його звання та посади.

Запровадження ідеї типового надгробка має кілька завдань:

1. засвідчити пошану до похованого бійця не лише з боку родичів та найближчих друзів, але й з боку бойових побратимів, держави та всього суспільства;
2. перетворити сумне цвинтарне поле на поле військової звитяги, де навіть після смерті бійці залишаються в лавах війська;
3. виокремити військові могили з числа поховань цивільних осіб;
4. сприяти збереженню військових могил протягом тривалого часу, незалежно від наявності рідних та близьких у загиблого воїна та їх спроможності доглядати за похованням;
5. сприяти патріотичному вихованню молоді.

ОПИС

Запропоновані проекти типових надгробків є спільним напрацюванням скульпторів Михайличького Олександра Анатолійовича, доцента кафедри рисунка Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури, та Синицького Костянтина Володимировича, старшого викладача кафедри скульптури Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури.

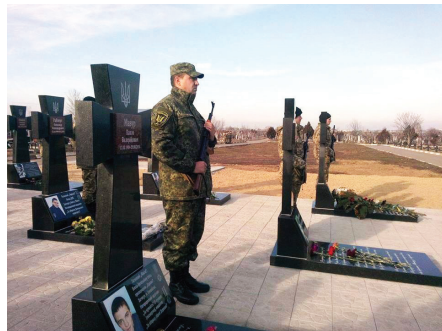
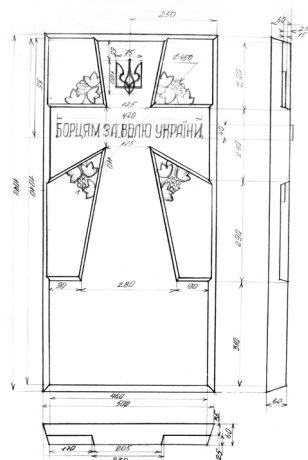
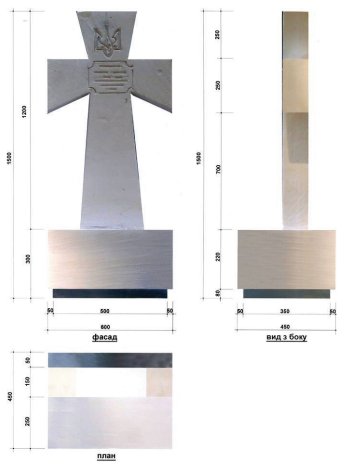
Пропонується рекомендувати для встановлення на могилах загиблих (померлих) у ході проведення АТО військовослужбовців типовий надгробок у вигляді армійського нарукавного шеврона (геральдичного щита), що складається з двох елементів:

- а) вертикальної надгробної плити, що містить зображення Малого Державного герба України – тризуба і рельєфне зображення гілки калини – символу військової нескореності й незламного духу нації; розміри плити: 850х450х150 мм;
- в) тумби, що слугує підставкою для вертикальної плити і має нахилу площину для розміщення текстової частини надгробка, релігійного символу і фото; розміри тумби: 350х600х400 (у найширшій частині) х 250 (у найвужчій частині) мм.

Концепція зазначеного проекту передбачає виготовлення пам'ятників для встановлення на могилах військовослужбовців різних віросповідань. Тобто незалежно від конфесійної приналежності бійця (чи відсутності такої), вигляд вертикальної надгробної плити лишається незмінним, натомість на тумбі, поряд із текстовою частиною, передбачене місце для релігійного символу, який, як і фотографія військовослужбовця, можуть бути розміщені за бажанням рідних.

Матеріалом для виконання надгробка передбачено сірий граніт із частково полірованими елементами.

Також як типовий надгробок можуть використовуватись традиційні форми хрестів, поширені на українських військових кладовищах: козацький та петлюрівський.

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ЧЕРЕЗ ВСТАНОВЛЕННЯ ПАМ'ЯТНИХ ЗНАКІВ, МОНУМЕНТІВ, ВІДКРИТТЯ МЕМОРІАЛІВ

Встановлення пам'ятних знаків на честь загиблих військовослужбовців залишається одним з найбільш поширених та доступних засобів меморіалізації пам'яті про захисників держави. Практика встановлення меморіальних дощок на честь борців за незалежність широко застосовується серед європейських держав-сусідів: в Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії. Зокрема польська та угорська традиції передбачають встановлення пам'ятних знаків не лише на честь конкретних персоналій, але й на честь подій: боїв, штурмів будівель, зустрічей та засідань підпілля тощо. Також широко практикуються так звані «мартирологічні дошки»: пам'ятні знаки на стінах храмів або муніципальних органів влади з іменами земляків, які загинули у тій чи іншій війні.

Найчастіше такі дошки мають уніфікований тематичний дизайн (наприклад польська «вальчонца» і коротка анотація), колір та розмір. Встановлюючи меморіальні дошки на честь подій Варшавського повстання, Рада охорони пам'яті, боротьби і мучеництва промаркувала цілий історико-туристичний маршрут середмістям польської столиці: ознайомлюючись із типовими пам'ятними знаками, можна скласти уявлення про масштаби та географію повстання. Отже, подібного роду пам'ятні знаки виконують низку функцій: меморіальну, історико-просвітницьку, туристичну, виховну.

Меморіальні дошки на честь захисників України мають на меті зміцнення української ідентичності серед населення України, зокрема східних та південних областей. Вони покликані сприяти усвідомленню мешканцями того чи іншого населеного пункту себе як частини національної спільноти, інтегральної частини української держави. Такі дошки слугуватимуть нагадуванням про жертовність українських військових, сприятимуть вихованню молоді у дусі патріотизму та жертовності.

Відтак на вшанування подій та персон, пов'язаних з боротьбою українського народу за державну незалежність та територіальну цілісність України, пропонується встановлення типових пам'ятних знаків: меморіальних дощок, виготовлених у єдиній стилістиці з полікомпонентних матеріалів шляхом відливу у формах багаторазового використання.

Дана технологія передбачає створення єдиної форми, що складається

з варіативної та інваріантної частин. Тобто верхня частина меморіальної дошки матиме незмінний вигляд, а нижня частина являтиме собою плашку для нанесення тексту (який формуватиметься персонально для кожної меморіальної дошки).

Технічні характеристики: рельєфна дошка розміром 55 x 110 x 4,5 см; вага ≈ 20 кг. Виготовляється з полікомполімерних матеріалів шляхом відливу у формі багаторазового використання. Візуально складається з двох частин: верхньої незмінної частини (однакової для всіх дошок) та нижньої змінної (на якій шляхом гравірування наноситься індивідуальний текст). Також може виготовлятися з природних матеріалів, таких як вапняк чи пісковик.

Стилістика: центральним елементом меморіальної дошки є стилізована та видозмінена українська військова нагорода Армії Української Народної Республіки – Хрест Симона Петлюри, розроблена сотником Миколою Битинським у 1930 р. Згідно статуту нагороди, нею відзначались українські воїни, які боролись за незалежність України та «не зрадили ідеї державності України, перейшовши до табору ворогів її, і не заплямували себе негідною українського вояка поведінкою чи переступками».

Відтак в основу меморіальної дошки покладено одну з найдавніших та найпоширеніших українських військових нагород, що дає можливість продемонструвати тяглість традицій збройної боротьби українського війська від минулого й до сьогодення.

На раменах хреста розміщений рельєфний напис: «БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ». У верхнє рамено вписаний Малий Державний герб України – тризуб, обрамляє стилізовану нагороду рельєфне зображення гілки калини – символу військової нескореності та незламного духу нації.

Автором проекту типової меморіальної дошки є Михайлицький Олександр Анатолійович, доцент кафедри рисунка Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури України.

Відтак рекомендуємо: у населених пунктах, звідки походять (або в яких тривалий час проживали) загиблі військовослужбовці, встановити пам'ятники або пам'ятні дошки (зокрема і типового дизайну, у відповідності до наведеного вище зразка), знаки на їх честь.

Передбачати покладання квітів до пам'ятників, пам'ятних дощок та знаків з нагоди державних свят, до річниць із дня народження та загибелі учасника АТО.

ВІДОБРАЖЕННЯ ІМЕН ЗАГИБЛИХ У ТОПОНІМАХ, НАЗВАХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

Топоніми. У населених пунктах, звідки походять (або в яких тривалий час проживали) загиблі воїни, увічнити їхні імена у назвах площ, вулиць, провулків і скверів.

У першу чергу варто звернути увагу на перейменування тих вулиць, які носять імена радянських діячів, причетних до організації та здійснення Голодомору і політичних репресій, боротьби з українським державотворенням.

Вивчити можливість присвоєння імен загиблих воїнів навчальним закладам, закладам культури, спортивним установам тощо, пов'язаним із життєвим шляхом військовослужбовців.

ОФІЦІЙНІ ЗАХОДИ, ВІЯВ ПОВАГИ Й ШАНИ З БОКУ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Протокол офіційних заходів. Включити сектори військових поховань на кладовищах, інші місця поховань учасників АТО, пам'ятники, пам'ятні дошки та знаки до переліку місць, де відбуваються офіційні заходи з нагоди Дня Незалежності, Дня Конституції, Дня Соборності, Дня захисника України, інших свят і пам'ятних для держави чи населеного пункту дат. Передбачати обов'язкове покладання квітів за участі керівників місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, запалення лампадок, хвилини мовчання.

Розглянути можливість відвідування секторів військових поховань у програмах перебування офіційних делегацій з інших країн, учасниками місцевих, всеукраїнських та міжнародних заходів в сфері молодіжної політики та національно-патріотичного виховання.

Почесний громадянин. Розглянути можливість присвоєння загиблим борцям за незалежність і територіальну цілісність України звання Почесного громадянина населеного пункту, у якому вони проживали.

Портрети героїв. Щорічно, за тиждень до Дня Незалежності, Дня Конституції, Дня Соборності встановлювати портрети (або стенди) заги-

блих учасників АТО у фойє органів місцевого самоврядування, державних адміністрацій, навчальних закладів та інших комунальних установ під гаслом «Вони загинули, щоб існувала Українська держава» або «Пам'ятай про тих, хто віддав усе для України». Згортання експозиції (портретів) здійснювати через тиждень після відзначення згаданих державних свят.

ЕКСПОЗИЦІЇ ТА ФОТОВИСТАВКИ, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЛАНАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ

Фотовиставки. Розробити нові та експонувати вже наявні фотовиставки про АТО у навчальних закладах, закладах культури, приміщеннях державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Просимо взяти до уваги можливість тиражування фотовиставки, розробленої Національним військово-історичним музеєм України і рекомендованої до використання Інститутом, яка складається з 48 банерів з майже 100 фотографіями, присвяченими перебігу бойових дій на Донбасі протягом березня–липня 2014 р. Розмір кожного експозиційного банера дорівнює 60х84 см, проте можливий друк у будь-якому зручному для експонування форматі.

Щодо одержання електронних макетів виставки звертатися до заступника директора музею з наукової роботи Ярослава Юрійовича Тинченка: (044) 284-62-12; (044) 280-06-00.

Навчально-виховні плани. Включити до навчально-виховних планів навчальних закладів проведення окремих занять, присвячених сучасним Збройним силам, героїчним подвигам українських воїнів, збройній боротьбі за незалежність. Передбачити проведення тематичних заходів: відвідання музеїв, зустрічі з учасниками бойових дій, перегляд документальних фільмів, дискусії - обговорення спадковості боротьби за незалежність України від Армії УНР і УПА, до воїнів АТО тощо.

Шкільні експозиції. Створити шкільні експозиції, присвячені боротьбі з російською агресією, окрему увагу приділивши землякам, які в минулому виборювали незалежність України (ст. 1 Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті»), та загиблим на війні випускникам, а також випускникам, які дістали поранення або відзначилися своїми бойовими подвигами та

героїчними вчинками. Розглянути можливість розміщення в експозиції елементів військових одностроїв, спорядження, особистих речей бійців.

Музейні експозиції. Відобразити події збройної боротьби за територіальну цілісність і незалежність України 2014 року в експозиціях військових та краєзнавчих музеїв. Створити постійно діючі стенди, виставки, експозиції, у тому числі щодо участі у бойових діях представників району/області. Розглянути можливість розміщення в експозиції елементів військових одностроїв, спорядження, особистих речей бійців.

Розпорядженням КМУ №743 від 18 жовтня 2017 року, в пункті 12 передбачено «Сприяння організації реекспозицій в музеях України та музеях при навчальних закладах краєзнавчого, етнографічного та історичного профілю з метою посилення їх національно-патріотичного впливу через представлення інформації про український визвольний рух XX століття, Героїв Небесної Сотні, проведення антитерористичної операції, волонтерів, громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності держави. Відповідно витрати на здійснення таких заходів можна передбачати в місцевих програмах національно-патріотичного виховання.

Конкурси. Ініціювати проведення спеціальних або включати тематику боротьби за незалежність України 2013–2017 років в існуючі конкурси творчих робіт, соціальної реклами серед учнівської та студентської молоді, професійних колективів тощо. З метою більшої зацікавленості молоді до участі в таких конкурсах, передбачити в місцевих програмах національно-патріотичного виховання премії, та інші види заохочення активної молоді.

ЗАХОДИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Соціальна реклама. Вжити заходів щодо розміщення соціальної реклами (на рекламних конструкціях, а також аудіо- та відеоматеріалів) на підтримку армії, для популяризації окремих героїчних вчинків та військових перемог. Сприяти громадським ініціативам у розміщенні відповідних банерів (на підтримку військовослужбовців) на адміністративних будівлях, приміщеннях комунальних установ та організацій. Заходи можуть фінансуватися місцевими програмами національно-патріотичного виховання.

Інформація на офіційних сайтах. Розміщувати та актуалізувати інформацію про загиблих земляків на офіційних сайтах місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Некрологи. Рекомендувати комунальним засобам масової інформації приділяти особливу увагу висвітленню загального перебігу подій та окремим подіям АТО, проявів героїзму українських вояків, відданості волонтерів та усього населення; сприяти підтримці бойового духу, зростанню патріотизму.

У роковини загибелі воїнів розміщувати у друкованих комунальних ЗМІ некрологи, світлини загиблих.

*Український інститут національної пам'яті,
01021, м.Київ, вул.Липська, 16
тел. (044) 253-15-63, факс (044) 254-05-85
www.memory.gov.ua
uinpr@memory.gov.ua*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА НЕОБХІДНІ ЗМІНИ В ПРАВОВОМУ ПОЛІ

Національно-патріотичне виховання молоді та вшанування героїв України потребує якісно нових підходів. І в першу чергу на державному рівні. Державний рівень – це рівень законодавства, імперативних нормативно-правових актів, правил та принципів, які під контролем громадськості втілюються в життя. Очевидно, виникає необхідність змістовної зміни чинного законодавства. *Змістова частина відображена в Указі Президента №580/2015 Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, в ціннісних орієнтирах на основі спадковості боротьби за незалежність і територіальну цілісність України.*

При цьому слід підкреслити наявні повноваження місцевих громад (рад відповідного рівня) щодо вирішення значної кількості піднятих питань. Відповідно, необхідна методологічна допомога місцевим радам в оформленні та реалізації заходів, заохочення депутатів до прийняття потрібних рішень.

В рамках проекту «Воїни» ми окреслили чотири основні напрямки роботи, кожен з яких має свою проблематику та потребує значних зусиль правників.

- Сектори військових поховань
- Церемонія поховання воїнів
- Увіковічення героїв: пам'ятники, знаки, монументи, меморіали тощо
- Протоколи офіційних заходів та інформаційні кампанії

Деяка проблематика та підходи щодо перших двох напрямків викладені нижче.

СЕКТОРИ ВІЙСЬКОВИХ ПОХОВАНЬ:

1. Прирівняння (з метою поховання) до учасників бойових дій осіб, які офіційно не мали цього статусу, однак загинули захищаючи суверенітет та цілісність України (в першу чергу йдеться про про добровольців та волонтерів). Встановлення процедури та визначення відповідальних осіб. Врегулювання/уніфікація церемонії поховання героїв, які проходили службу в ЗСУ та державних правоохоронних органах. Відповідно, передбачаються зміни до ЗУ «Про поховання та похорону справу» (Закон) та ряду інших законів.

2. Сектори для поховання загиблих (померлих) учасників бойових дій та загиблих (померлих) осіб, прирівняних до учасників бойових дій (сектори військових поховань) – відведення земельних ділянок зробити обов'язковим на кожному цвинтарі. Внести необхідні зміни в Закон України «Про поховання та похоронну справу».
3. ЗСУ (та інші збройні підрозділи) наразі «надають допомогу в проведенні поховання» військовослужбовців. Слід виписати та законодавчо зафіксувати принцип поховання згідно до уніфікованої церемонії, алгоритм узгодження поховання з родичами (альтернативи). Компенсація вартості має перетворитися в зобов'язання забезпечення надгробків. Відповідно, передбачаються зміни до ЗУ «Про поховання та похоронну справу», а також окремий порядок на рівні постанови КМУ.
4. При перепохованні останків загиблих (померлих): слід застосувати загальні підходи до поховання військових, в процесі розробки та імплементації нових правил.
5. Встановлення намогильних споруд на секторах військових поховань: необхідно запровадити встановлення в порядку, який затверджується на рівні КМУ. Уніфікувати зовнішній вигляд та форму надгробків, а також план сектору військових поховань.

Окреме питання: створення національного військового меморіального кладовища передбачено постановою ВРУ в 2011 році. З огляду на триваючу війну необхідно переглянути вище згадану постанову. Існує адекватний законопроект Мінрегіону.

ЦЕРЕМОНІЯ ПОХОВАННЯ ВОЇНІВ

1. Статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ: не враховує в частині поховання військових потреб сьогодення. Необхідно врегулювати питання почесного ескорту.
2. Організація похорону (*ст.83 Статуту ЗСУ*): слід визначити, що саме входить в організацію похорону та відповідальну особу.
3. Церемонія поховання виписана у додатку №18 до Статуту ЗСУ, разом з тим, в ньому не формалізовано процедури оповіщення родичів, не виписано процедури транспортування тіла загиблого. Сама церемонія поховання має радянський алгоритм (жалібні марші, жалібний мітинг, салют, покладання вінків) та підлягає перегляду (вочевидь не містить національно-патріотичного змісту).

*Олексій Бежевець, Правовий Альянс,
перший заступник Голови Корпусу захисників Революції Гідності*

ЗАХОДИ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ

спрямовані на вшанування пам'яті героїв боротьби українського народу за незалежність і територіальну цілісність України

VOİNY – громадська ініціатива з гідного вшанування пам'яті загиблих воїнів АТО. Проект стартував в кінці серпня 2017 року. Ініціатива Voïny закликає до впровадження уніфікованої церемонії поховання та системної роботи із сім'ями загиблих, а також популяризації інформації про загиблих воїнів.

У рамках проекту до Дня захисника України стартувала кампанія #вшануй.

#ВШАНУЙ

«Для більшості українців сумна статистика загиблих в АТО не несе персональних історій, і завжди важко віддавати шану абстрактному образу героя. Натомість, ми хочемо показати людям, яких трагедія війни обійшла стороною, що серед загиблих героїв - їхні односельчани чи однокласники», – пояснюють організатори проекту.

ЦЕ СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО

Протягом двох днів 13–14 жовтня була запущена таргетингова кампанія у мережі Facebook для персоніфікації трагедії. Жителі різних областей України побачили у своїй стрічці новин прізвища захисників батьківщини родом з їхнього регіону, які віддали своє життя за їхнє мирне небо.

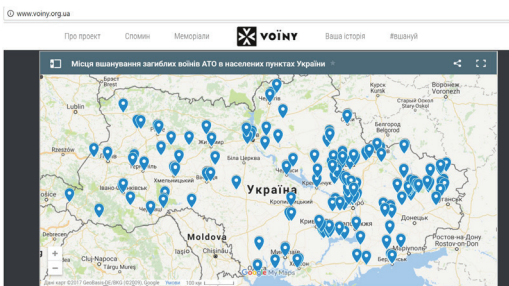

Загалом у кампанії використано 24 постери з прізвищами воїнів, які загинули, захищаючи територіальну цілісність нашої держави.

ГЕРОЇ ОЧИМА ДІТЕЙ

Напередодні Дня захисника України через соцмережі та ЗМІ було поширено соціальний відеоролик “Вшануй”. У ролику немає акторів чи завчених слів. У бучанській школі, де власне й відбулись зйомки, навчаються 12 дітей загиблих воїнів. Однокласники одного з них - Богдана (8 років), сина загиблого в АТО бійця 53-ої окремої механізованої бригади, відповідають на питання «хто такі герої?»

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

На сайті проекту Voyny розміщена мапа «Меморіали» – єдина в Україні інтерактивна Google-мапа, яка показує розташування місць пам'яті, серед яких – алеї, меморіальні комплекси, меморіальні дошки, пам'ятні знаки, пам'ятники, стели тощо.

СПОМИН

У розділі “Спомин” автори проекту збирають історії людей, які зберігають пам'ять.

ЯК ДОЛУЧИТИСЬ?

Долучитись до проекту легко: розповісти історію людей, які зберігають пам'ять про загиблих воїнів, або ж додати відомий меморіал можна на сайті проекту.

ПРО АВТОРІВ ПРОЕКТУ “VOÏNY”

REPUBLIC – агенція, що допомагає державі та громадянам знайти спільну мову та збудувати довіру. Republic фокусується на public affairs та стратегічних комунікаціях.

Агенція реалізує комунікаційні проекти на суспільно важливі теми – гідне вшанування пам'яті загиблих воїнів АТО, інтеграція переселенців, роковини Голодомору, тощо. Партнер проекту “Voïny”. Republic входить до групи компаній One Philosophy.

🏠 republic.in.ua

🌐 [Republic.StratComms](#)

ПРАВОВИЙ АЛЬЯНС – соціально відповідальна українська юридична компанія, що спеціалізується на фармацевтиці та галузі охорони здоров'я. Працівники Правового Альянсу захищали незалежність держави в зоні АТО, беруть активну участь у волонтерських проектах. Компанія з початку війни надає безкоштовну правову допомогу українським бійцям та членам їх сімей у рамках проекту «Правова допомога учасникам АТО». Партнер проекту “Voïny”.

🏠 l-a.com.ua

КОРПУС ЗАХИСНИКІВ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ – громадська спілка, що об'єднує учасників Революції Гідності, добровольців-фронтовиків, волонтерів АТО. Зміцнення та розбудова Української Держави на благо Нації є нашим пріоритетом. Партнер проекту “Voïny”.

🏠 korporus-ua.com

🌐 korporus.zrg

ГЕРОІКА – благодійний фонд, що виник у 2010 році як громадська ініціатива зі спорудження пам'ятників і пам'ятних знаків борцям за волю України. Засновники фонду об'єднали свої зусилля аби маркувати простір Батьківщини українськими військовими пам'ятниками, утверджувати ідеї державності та волелюбності українців.

🏠 geroika.org.ua

🌐 [geroika](#)

БАТЬКО «ПРОСТО ГЕРОЯ» ОЛЕГ ДУРМАСЕНКО

«Коли я прав його прострілені снайпером берці, для експозиції, то отримав таке задоволення, ніби я мив йому ноги», — говорить батько загиблого «кіборга», бійця 93 ОБр Олексія Дурмасенка.

Олег Дурмасенко перелаштував на своєрідний мавзолей пам'яті сина творчий центр ГГ «Корчувате Арт», який знаходиться на вулиці Набережно-Корчуватській. Тут можна побачити ті самі берці, в яких Олексій (позивний «Динамо») разом з двома побратимами встановив український прапор на найвищій точці відбитого у бойовиків Старого терміналу Донецького аеропорту. «Динамо» був останнім, хто закріпив прапор на даху, тоді куля ворожого снайпера прострелила йому взуття та обпекла ногу.

«Коли мій Льоша приїхав з ДАПу — це була вже інша людина. Я кажу: сину, ти став такий дорослий, мудріший, зрозумів справжні цінності».

Олексій «Динамо» Дурмасенко після анексії Криму повернувся з заробітків із Москви й добровольцем пішов на війну. Після двотижневого навчання на Яворівському полігоні був призначений до 93-ї механізо-

ваної бригади як старший стрілець. Через місяць, після підготовки у Черкаському, його разом з бойовими побратимами відправили на передову в одну з найгарячіших точок АТО — село Піски. Згодом Олексій звернувся до командування з проханням направити його на ротацію у Донецький аеропорт. Після двох з лишком тижнів перебування в ДАПі Олексія нагородили п'ятиденною відпусткою. Батько з гордістю згадував, що на короткий перепочинок додому його син приїхав зовсім іншою людиною — дорослішою, мудрішою, з усвідомленням справжніх цінностей життя. Знову збираючись на фронт, Олексій ділився з батьком: «На війні я став цінувати життя. Коли повернуся, буду жити інакше і навіть, можливо, одружуся...»

«Я телефоную до Женьки, він бере трубку й одразу: “Дядю Олег, не знаю, як вам сказати...”, — я коли це згадую... ще раз цього я б не пережив».

Олексій Дурмасенко загинув 29 грудня 2014 року в Пісках. Ворожа диверсійна група пробралася в тил укріпленого району. Зав'язався бій. Сепаратист кинув гранату РГД, «Динамо» встиг зреагувати, але осколок влучив йому прямо в потилицю. Тоді ж у бою загинули Сергій Абютін та Костянтин Дубовський.

«Такий момент був... Сину, ти ж хотів шашликів... шашликів поїли...»

26-й день народження Олексія батько відзначав уже без сина. Разом з його побратимами він виконав обіцянку, дану Олексію, після його повернення з фронту влаштувати пікнік. Недалеко від Лісового цвинтаря, де на Алеї Слави похований «Динамо», посмажили шашликів. Зібрали й приїхали на цвинтар, розклали їх прямо на його могилі.

«КОЖНІЙ НАЦІЇ ПОТРІБНІ ГЕРОЇ. ЛЮДИ, ЯКІ ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА ПОВАГУ», — ОЛЕГ ДУРМАСЕНКО.

Батько Олексія займається громадськими проектами, присвяченими пам'яті загиблих героїв неоголошеної російсько-української війни, та патріотичним вихованням молоді.

Крім того, він мріє поставити фільм під назвою «Просто герой», до якого написав сценарій. У ньому на прикладі свого сина розповідає історію одного з багатьох героїв — тих, хто загинув, захищаючи Україну.

Таїсія Братасюк

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ БІЙЦЯ РОМАНА ТИМОШЕНКА В ШКОЛІ №243

На стіні біля вхідних дверей київської середньої школи № 243* впадає у вічі меморіальна дошка в пам'ять про колишнього учня Романа Тимошенка, який загинув під час виходу угруповання сил АТО з Дебальцевого 16 лютого 2015 року.

Романа добрим словом згадують у школі, де він навчався, і звістка про

його загибель швидко поширилася в мікрорайоні. А згодом до школи завітали бойові побратими Тимошенка, з якими він спочатку навчався в Львівському інституті сухопутних військ, а потім воював на Донбасі в складі 101-ї Окремої бригади охорони Генерального штабу.

Бійці прийшли з ініціативою про встановлення меморіальної дошки Роману, і дирекція охоче підтримала їх. Військовослужбовці 101-ї бригади взяли на себе всі витрати, пов'язані з виготовленням та встановленням пам'ятного знака. 11 вересня 2015 року з нагоди відкриття меморіальної дошки в школі відбулася лінійка-реквієм, на яку прийшли батьки Романа Тимошенка, рідні, бойові товариші, друзі та представники районної адміністрації. З того часу між бійцями 101-ї бригади та школою зав'язалися міцні дружні стосунки, військовослужбовці регулярно відвідують численні шкільні патріотичні заходи.

Іменем Романа Тимошенка названо турнір з греко-римської боротьби, що спочатку проводився на шкільному рівні, а цього року отримав статус районного. У цій школі також проводяться благодійні ярмарки, на яких збирається допомога бійцям АТО, учні плетуть маскувальні сітки. Є тут і власна Алея Героїв, де школярі розмістили фото своїх батьків, родичів, які воювали на Донбасі.

Анатолій Шара

** школа №243 розташована в місті Києві.*

ВІДДІЛ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МІНІСТЕРСТВА МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Київ, вул. Еспланадна, 42
+38 (044) 246-62-35

npvmms@gmail.com

dsmsu.gov.ua

facebook.com/npvmms

Методичний посібник виданий в межах Всеукраїнської акції, спрямованої на ушанування героїв боротьби українського народу за незалежність і територіальну цілісність України, «День Гідності», яку здійснено Міністерством молоді та спорту України спільно Департаментом освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) на виконання Указів Президента України від 12 червня 2015 року № 334 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», від 13 жовтня 2015 року № 580 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки», розпоряджень Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 року № 743 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017 – 2020 роки» та від 30 листопада 2016 року № 898 «Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2017 рік»

